



پایان نامه کارشناسی ارشد
رشته علوم حدیث

عنوان پایان نامه

بررسی روش های تربیتی در نهج البلاغه با نگاهی به آراء
ژان ژاک روسو

استاد راهنما

افضل السادات حسینی

استاد مشاور

مصطفی دلشاد تهرانی

دانشجو

الهام حیادار

ماه و سال دفاع

اسفند ۱۳۹۱

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ



پایان نامه کارشناسی ارشد
رشته علوم حدیث

عنوان پایان نامه

بررسی روش های تربیتی در نهج البلاغه با نگاهی به آراء
ژان ژاک روسو

استاد راهنما

افضل السادات حسینی

استاد مشاور

مصطفی دلشاد تهرانی

دانشجو

الهام حیادار

ماه و سال دفاع

اسفند ۱۳۹۱

تمام حقوق این اثر متعلق به
دانشگاه علوم حدیث است.

تقدیر

تقدیم به قائل سلونی و باب مدینه علم نبی، مولای متقیان علی (علیه السلام)

به نور دیدگان و راحت جان، آرزوی قلب منتظران مهدی صاحب الزمان (عج)

به تقدس روح پدر، عصاره عشق الهی، که بودنش مرا جان بود و نبودنش افزون
ایمان.

به چراغ فروزان مادر، که دعای خالصانه اش نور راه بود و مسیر بندگیش مرا
اعوان.

و به همسر مهربان و فرزندان فداکارم، به پاس زحمات دلسوزانه و حمایت های
خالصانه شان.

سپاسگزارى

با سپاس از استاد راهنمای گرامی، خانم دکتر افضل السادات حسینی

و استاد مشاور بزرگوار، جناب آقای مصطفی دلشاد تهرانی

که صبر و بردباری و سلوکشان، همواره برایم، یادآور گفتار مولایشان امیر مؤمنان (علیه السلام) بود؛ و در این راه، خالصانه مرا با جان و دل یاری نمودند.

چکیده

در این رساله، روش های تربیتی حضرت علی (علیه السلام) و ژان ژاک روسو، در پنج بعد اجتماعی، عاطفی، عقلانی، جسمانی و دینی بررسی شده و تشابه ها و اختلاف های آراء تربیتی حضرت در نهج البلاغه، با روش های تربیتی روسو در امیل مقایسه شده است؛ و از این طریق، موارد تأیید و یا رد روش های تربیتی روسو از دیدگاه امام در نهج البلاغه مورد تفحص و بازبینی قرار گرفته است.

در پرتو این تحقیق روشن می گردد که از یک سو بین نظریه های تربیتی امام (علیه السلام) و روسو در مورد روش های انتظار بر طبق استعداد، مواجهه با نتایج اعمال، عبرت، تحمل سختی، عادت، محبت، آزادی عمل، الگویی، تشویق و تنبیه، احسان، چشم پوشی و گشاده رویی شباهت هایی عمده وجود دارد؛ و از سوی دیگر بین آرای ایشان در ارتباط با جنبه های دینی و روش های مجازات طبیعی، تعلیم و تربیت منفی، داستان سرائی و دور ساختن کودکان از اجتماع، تفاوت های عمده ای دیده می شود. (هرچند در دو روش اخیر، این اختلاف آراء در رابطه با جوانان، تقریباً برطرف می شود.)

همچنین این تحقیق نشان می دهد که آن دسته از روشهای صحیح تربیتی را که روسو در امیل آورده، امام (علیه السلام)، حدود ۱۴ قرن پیش، اظهار داشته است، که هم اکنون این مجموعه در کتاب نهج البلاغه قابل رؤیت و بررسی است.

کلید واژه

روشهای تربیتی، روسو، تربیت، تربیت و حضرت علی علیه السلام، مقایسه روشهای تربیتی.

فهرست مطالب

۱۶ فصل اول	
۱۶ کلیات و مفاهیم	
۱۷ ۱، ۱ کلیات	
۱۷ ۱، ۱، ۱ بیان مسأله	
۱۸ ۱، ۱، ۲ اهمیت و ضرورت	
۱۸ ۱، ۱، ۳ سوالات تحقیق	
۱۹ ۱، ۱، ۴ فرضیات تحقیق	
۱۹ ۱، ۱، ۵ پیشینه تحقیق	
۲۱ ۱، ۱، ۶ چهارچوب نظری تحقیق	
۲۱ ۱، ۱، ۷ نتایج علمی و عملی تحقیق	
۲۲ ۱، ۲ مفاهیم	
۲۲ ۱، ۲، ۱ تعریف لغوی	
۲۳ ۱، ۲، ۲ تعریف اصطلاحی	
۲۳ ۱، ۲، ۳ معنی تربیت از دیدگاه اسلام	
۲۳ ۱، ۲، ۴ معنی تربیت از دیدگاه ژان ژاک روسو	
۲۴ ۱، ۲، ۵ تعریف روش های تربیت	
۲۵ فصل دوم	
۲۵ روش های تربیت	
۲۶ مقدمه	
۲۹ ۲ روش های تربیت	
۳۰ ۲، ۱ روش پرورش بعد اجتماعی	
۳۰ ۲، ۱، ۱ روش الگویی	
۳۱ ۲، ۱، ۱، ۱ الگوها وزهد در دنیا	
۳۳ ۲، ۱، ۱، ۲ الگوها و تربیت عملی	
۳۵ ۲، ۱، ۱، ۳ الگوها و تربیت عقلانی	
۳۶ ۲، ۱، ۱، ۴ الگوها و رعایت حد اعتدال	
۳۷ ۲، ۱، ۱، ۵ الگوها و آسان ساختن راه طاعت و مشکلات مردم	
۳۸ ۲، ۱، ۱، ۶ اهمیت پیروی از الگوها	
۴۱ ۲، ۱، ۱، ۷ الگوها و شجاعت	
۴۳ ۲، ۱، ۱، ۸ پیروی کوچکتر از بزرگ	

۴۴ زندگی الگوها آرام بخش محرومان	۲،۱،۱،۹
۴۷ روش دعوت	۲،۱،۲
۴۸ روش امر به معروف و نهی از منکر	۲،۱،۲،۱
۵۲ روش اندرز و موعظه	۲،۱،۲،۲
۵۳ اهمیت موعظه	۲،۱،۲،۲،۱
۵۴ آثار تربیتی موعظه	۲،۱،۲،۲،۲
۵۶ روش حکمت	۲،۱،۲،۳
۵۸ اهمیت حکمت	
۶۰ روش احسان و نیکوکاری	۲،۱،۳
۶۱ یکتا پرستی عامل آغاز کننده احسان	۲،۱،۳،۱
۶۱ نیکی در برابر بدی	۲،۱،۳،۲
۶۳ باطل نمودن احسان	۲،۱،۳،۳
۶۶ روش گشاده رویی و غم زدایی	۲،۱،۴
۷۰ روش استفاده از کلام مناسب	۲،۱،۵
۷۱ دوری کردن از پر حرفی	۲،۱،۵،۱
۷۴ خوشگویی	۲،۱،۵،۲
۷۶ آثار سخن زیبا در مصاحبت	۲،۱،۵،۳
۸۰ روش چشم پوشی از خطای متربی	۲،۱،۶
۸۲ عوامل مؤثر در چشم پوشی بر خطای متربی	۲،۱،۶،۱
۸۲ توجه به چشم پوشی خداوند	۲،۱،۶،۲
۸۵ دوری از عیب جوین	۲،۱،۶،۳
۸۵ عدم بررسی عیب های پنهان	۲،۱،۶،۴
۸۶ دیدن عیب خویشان	۲،۱،۶،۵
۸۸ زیان چشم پوشی نکردن بر خطای متربی	۲،۱،۶،۶
۸۹ ارزش نادیده گرفتن خطای متربی در حال قدرت	۲،۱،۶،۷
۹۱ روش میدان دادن به متربی	۲،۱،۷
۹۲ آزادی عمل	۲،۱،۷،۱
۹۴ آزادی رأی و اندیشه	۲،۱،۷،۲
۹۵ اهمیت مشورت	۲،۱،۷،۳
۹۷ آفات مشورت	۲،۱،۷،۴
۱۰۰ طلب مشورت	۲،۱،۷،۵
۱۰۱ روش تشویق و تنبیه	۲،۱،۸
۱۰۳ آداب تشویق و تنبیه	۲،۱،۸،۱

۱۰۵ ۲، ۱، ۸، ۲. اعتدال در تشویق و تنبیه
۱۰۶ ۲، ۱، ۸، ۳. زمان تشویق و تنبیه
۱۰۸ ۲، ۱، ۸، ۴. اصل بر تشویق و قدر دانی
۱۰۹ ۲، ۱، ۸، ۵. پیوستگی تشویق
۱۱۰ ۲، ۱، ۸، ۶. رعایت عدالت در تشویق
۱۱۱ ۲، ۱، ۸، ۷. تشویق، عاملی برای حرکت متریبان
۱۱۳ ۲، ۱، ۸، ۸. تنبیه در صورت اثر نگذاشتن تشویق
۱۱۷ ۲، ۲. روش پرورش بعد عاطفی
۱۱۷ ۲، ۲، ۱. روش ترحم و مهرورزی
۱۱۸ ۲، ۲، ۱، ۱. ترحم به همنوعان
۱۱۹ ۲، ۲، ۱، ۲. ترحم به گناهکاران
۱۲۰ ۲، ۲، ۱، ۳. اظهار محبت
۱۲۲ ۱، ۴، ۲، ۲. محبت خداوند
۱۲۴ ۲، ۲، ۱، ۵. محبت اولیای الهی
۱۲۶ ۲، ۲، ۱، ۶. محبت های مخرب
۱۲۹ ۲، ۲، ۱، ۷. اعتدال در محبت
۱۳۲ ۲، ۲، ۱، ۸. مهرورزی به کوچک تر
۱۳۴ ۲، ۲، ۲. روش داستان سرایی
۱۳۹ ۲، ۲. روش پرورش بعد عقلانی
۱۳۹ ۲، ۳، ۱. روش عبرت و پندآموزی
۱۴۰ ۲، ۳، ۱، ۱. آثار تربیتی عبرت
۱۴۳ ۲، ۳، ۱، ۲. نقش عبرت در رشد علمی و خودسازی متریبی
۱۴۴ ۲، ۳، ۱، ۳. عرصه های عبرت آموزی
۱۵۰ ۲، ۳، ۲. روش پرورش حواس
۱۵۶ ۲، ۳، ۴. روش آزمایش و تجربه
۱۵۹ ۲، ۳، ۵. روش تفکر
۱۶۵ ۲، ۳، ۶. آموزش بر اساس استعدادها
۱۶۹ ۲، ۴. روش پرورش بعد جسمانی
۱۶۹ ۲، ۴، ۱. پرورش جسم و روح
۱۷۳ ۲، ۴، ۲. روش تمرین و عادت پذیری
۱۷۴ ۲، ۴، ۲، ۱. ممارست و ایجاد عادات فعلی
۱۷۵ ۲، ۴، ۲، ۲. ریاضت و ترک عادات انفعالی
۱۷۸ ۲، ۴، ۳. روش ابتلا و امتحان

۱۷۹ ۲،۴،۳،۱. بلا و آزمایش سنتی فراگیر
۱۸۲ ۲،۴،۳،۲. فلسفه آزمایش
۱۸۲ الف) شکوفایی استعدادها
۱۸۴ ب) پالایش جان
۱۸۶ ج) استحقاق پاداش و کیفر
۱۸۷ ۲،۵. روش رویکرد دینی
۱۸۸ ۲،۵،۱. روش توبه
۱۸۹ ۲،۵،۱،۱. نقش توبه در جریان خطاها و ضعف ها
۱۹۱ ۲،۵،۱،۲. ملازمت توبه با رحمت حق
۱۹۲ ۲،۵،۱،۳. نقش توبه در تربیت
۱۹۵ ۲،۵،۲. روش عبادت و نیایش
۱۹۶ ۲،۵،۲،۱. اعتدال در عبادت
۱۹۷ ۲،۵،۲،۲. اصالت عبادت و نیایش
۱۹۹ ۲،۵،۲،۳. دعا مایه امید، توکل و آرامش متریبی
۲۰۰ ۲،۵،۲،۴. دعا عامل اطاعت متریبی
۲۰۲ ۲،۵،۳. روش تذکر و یادآوری
۲۰۳ ۲،۵،۳،۱. آثار تربیتی و سازنده یاد خدا
۲۰۵ ۲،۵،۳،۲. یاد مرگ و آثار تربیتی آن
۲۰۶ ۲،۵،۳،۳. یاد مرگ و احساس مسئولیت
۲۰۹ ۲،۵،۴. روش مراقبه و محاسبه
۲۱۲ فصل سوم
۲۱۲ روش های تربیتی ژان ژاک روسو
۲۱۷ مقدمه
۲۱۶ ۳،۱. روش پرورش بعد اجتماعی
۲۱۷ ۳،۱،۱. روش الگویی
۲۲۰ ۳،۱،۲. روش خوشرویی و خوشگویی
۲۲۱ ۳،۱،۳. روش میدان دادن به متریبی
۲۲۴ ۳،۱،۴. اعتدال و پرهیز از افراط و تفریط
۲۲۶ ۳،۱،۵. روش تشویق
۲۲۷ ۳،۱،۶. روش تنبیه
۲۲۷ ۳،۱،۶،۱. روش محرومیت
۲۲۸ ۳،۱،۶،۲. روش مجازات طبیعی اعمال
۲۳۱ ۳،۱،۶،۳. آثار منفی تشویق و تنبیه

۲۳۲ ۳، ۱، ۷. روش احسان و نیکوکاری
۲۳۵ ۳، ۱، ۸. روش چشم پوشی
۲۳۷ ۳، ۱، ۹. روش موعظه
۲۳۸ ۳، ۲. روش پرورش بعد عاطفی
۲۳۹ ۳، ۲، ۱. روش ترحم و مهرورزی
۲۴۰ ۳، ۲، ۱، ۱. ترحم نسبت به همدردان
۲۴۲ ۳، ۲، ۱، ۲. ترحم بر گناهکاران
۲۴۴ ۳، ۲، ۱، ۳. محبت متقابل والدین و کودک
۲۴۶ ۳، ۲، ۲. روش داستان سرایی
۲۴۹ ۳، ۳. روش پرورش بعد جسمانی
۲۵۰ ۳، ۳، ۱. پرورش جسم و روح
۲۵۱ ۳، ۳، ۲. پرورش توأم حواس و فکر
۲۵۳ ۳، ۳، ۲، ۱. پرورش حواس به وسیله بازی
۲۵۵ ۳، ۳، ۲، ۲. درمان ترس به وسیله به کار انداختن حواس و بازیهای شبانه
۲۵۷ ۳، ۳، ۳. روش رنج و مشقت، ابتلا و امتحان
۲۶۱ ۳، ۳، ۴. پرورش تخصصها
۲۶۴ ۳، ۳، ۵. روش تمرین و عادت پذیری
۲۶۴ ۳، ۳، ۵، ۱. ترک عادت
۲۶۴ ۳، ۳، ۵، ۲. عاداتی پرورش دهنده
۲۶۶ ۳، ۳، ۵، ۳. راهکار ترک عادات غلط
۲۶۷ ۳، ۴. روش پرورش بعد عقلانی
۲۶۸ ۳، ۴، ۱. روش انتظار بر اساس استعداد های فردی
۲۷۲ ۳، ۴، ۲. روش مشاهده و تجربه
۲۷۳ ۲، ۱، ۳، ۴. آموزش به وسیله استاد طبیعت
۲۷۵ ۳، ۴، ۲، ۲. آموزش به وسیله تربیت منفی
۲۷۶ ۳، ۴، ۳. روش حل مسئله در کودکی
۲۷۸ ۳، ۴، ۴. روش حل مسئله در جوانی به وسیله قضاوت صحیح
۲۸۰ ۳، ۴، ۵. روش عبرت از تاریخ
۲۸۲ ۳، ۵. رویکرد دینی در آراء روسو
۲۸۳ ۳، ۵، ۱. روش جبران خطا / توبه
۲۸۴ ۳، ۵، ۲. روش تذکر
۲۸۵ ۳، ۵، ۳. روش دعا و نیایش
۲۸۷ فصل چهارم

۲۸۷	مقایسه روش ها
۲۸۷	مقدمه
۲۸۹	۴,۱ روشهای پرورش بعد اجتماعی
۲۸۹	شباهتها
۲۹۰	تفاوتها
۲۹۰	۴,۱,۱ روش الگویی
۲۹۱	شباهتها
۲۹۱	تفاوتها
۲۹۱	۴,۱,۲ روش خوش رویی و خوشگویی
۲۹۳	شباهتها
۲۹۳	تفاوتها
۲۹۳	۴,۱,۳ روش چشم پوشی از خطای متربی
۲۹۴	تفاوتها
۲۹۵	۴,۱,۴ روش موعظه
۲۹۶	شباهتها
۲۹۷	تفاوتها
۲۹۷	۴,۱,۵ روش میدان دادن به متربی
۲۹۹	شباهتها
۲۹۹	تفاوتها
۲۹۹	۴,۱,۶ روش تشویق و تنبیه
۳۰۱	شباهتها
۳۰۱	تفاوتها
۳۰۲	۴,۱,۷ روش احسان و نیکوکاری
۳۰۴	شباهتها
۳۰۴	تفاوتها
۳۰۴	۴,۲ روش پرورش بعد عاطفی
۳۰۵	۴,۲,۱ روش ترحم و مهر ورزی
۳۰۷	شباهتها
۳۰۷	تفاوتها
۳۰۸	۴,۲,۲ روش داستان سرایی
۳۱۰	شباهتها
۳۱۰	تفاوتها
۳۱۰	۴,۳ روشهای پرورش بعد عقلانی

۳۱۱	۴,۳,۱. روش عبرت
۳۱۲	شباهتها
۳۱۲	تفاوتها
۳۱۳	۴,۳,۲. روش انتظار بر طبق استعدادها
۳۱۵	تشابه ها
۳۱۵	تفاوتها
۳۱۵	۴,۳,۳. روش تربیت منفی
۳۱۷	تشابه ها
۳۱۷	تفاوتها
۳۱۷	۴,۳,۴. روش مشاهده طبیعت، تجربه، تفکر و حل مسئله
۳۲۰	شباهتها
۳۲۰	تفاوتها
۳۲۱	۴,۴. روش پرورش بعد جسمانی
۳۲۲	۴,۴,۱. روش پرورش حواس
۳۲۴	شباهت ها
۳۲۴	تفاوتها
۳۲۵	۴,۴,۲. روش رنج و ابتلا
۳۲۵	شباهت ها
۳۲۶	تفاوتها
۳۲۶	۴,۴,۳. روش تمرین و تعوید
۳۲۸	تشابه ها
۳۲۸	تفاوتها
۳۲۹	۴,۵. روش پرورش بعد دینی/رویکرد دینی
۳۳۰	تشابه ها
۳۳۰	تفاوت ها
۳۳۰	۴,۵,۱. روش دعا و نیایش
۳۳۲	شباهت ها
۳۳۲	تفاوت ها
۳۳۳	۴,۵,۲. روش تذکر
۳۳۴	شباهت ها
۳۳۴	تفاوت ها
۳۳۵	نتیجه گیری
۳۳۹	پیشنهادهای کاربردی

پیشنهادهای پژوهشی.....	۳۳۹
ضمیمه: صفات مربی در نهج البلاغه	Error! Bookmark not defined.
۱. پرداختن مربی به خویشتن پیش از تربیت دیگران	Error! Bookmark not defined.
۲. خلوص نیت در امر تربیت	Error! Bookmark not defined.
۳. صراحت و صداقت مربی	Error! Bookmark not defined.
۴. حسن ظن متقابل مربی و متربی	Error! Bookmark not defined.
۵. صبر و استقامت مربی	Error! Bookmark not defined.
۶. کظم غیض و بردباری مربی	Error! Bookmark not defined.
۷. قدرت گزینش کلام در مربی	Error! Bookmark not defined.
۸. تواضع و فروتنی مربی	Error! Bookmark not defined.
۹. موااسات مربی بامتربیان	Error! Bookmark not defined.
۱۰. آغاز تربیت پیش از شکل گرفتن شخصیت	Error! Bookmark not defined.
فهرست منابع	۳۴۰

فصل اول

کلیات و مفاهیم

۱,۱. کلیات

کلیات این نوشتار شامل، بیان مسئله، ضرورت و اهداف، سؤالات تحقیق، فرضیه تحقیق، پیشینه تحقیق، چهارچوب نظری تحقیق و نتایج علمی و عملی تحقیق می باشد.

۱,۱.۱. بیان مسأله

یکی از مباحث بسیار مهم که در ارتباط با انسان مطرح است، مسأله تربیت است و انسان در هر مرحله ای از زندگی خود به نحوی با این مسأله در ارتباط است و با آن سر و کار دارد. انسان دارای استعدادهایی است که اگر تحت تربیت صحیح قرار بگیرد، تعالی یافته و به بالاترین مدارج می رسد. به همین دلیل حدود سه قرن است که اندیشمندان غربی در پی روشهای تربیتی برای موفقیت بشرند.

ژان ژاک روسو یکی از اولین اندیشمندان غربی است، که در اندیشه های تربیتی اروپا و حتی آمریکا در سده هجدهم و سده های بعد تأثیر به سزایی گذاشته و اندیشه ورنی مانند پستالزی، باسدو، فروبل، هربرت وکانت از اندیشه های او دفاع کرده و برای به کار بستن افکار تربیتی او و یا اشاعه آنها کوشیده اند. وی یکی از پیشتازان در روانشناسی و علوم تربیتی، بنیانگذار روشهای تربیتی جدید، همچنین سرمنشأ و عامل تحولات تربیتی در غرب می باشد.

همانطور که می دانیم اسلام نیز دیدگاههای جدیدی را در تربیت در عصر خویش (حدود ۱۴ قرن پیش) ارائه داده است، و حضرت علی (علیه السلام) اولین مسلمان اندیشمندی است که آرای تربیتی او مورد توجه عده کثیری از عالمان قرار گرفته است.

در نهج البلاغه روشهای تربیتی متعددی یافت میشود که حاصل سخنان حضرت علی (علیه السلام) است؛ و این پایان نامه درصدد استخراج، تبیین و مقایسه این روشها با روشهای تربیتی اندیشمندان غربی با نگاهی به نظرات ژان ژاک روسوست.

بنابراین در این پایان نامه، مسئله اساسی این است که آراء تربیتی علی (علیه السلام) در نهج البلاغه و چگونگی استفاده از آن در جامعه امروز با نگاهی به آراء ژان ژاک روسو مورد بررسی قرار گیرد و تشابه ها و تفاوت های نظراتشان مشاهده شود؛ و از این راه الگوی تربیتی صحیحی به جهان ارائه داده شود.

۱،۱،۲. اهمیت و ضرورت

گسترده‌گی کمی و کیفی روشهای تربیت، اهمیت تربیت و اقتضای پژوهش در این موضوع، برای استفاده کاربردی از روشهای تربیتی علی (علیه السلام) در جامعه، سبب شد به تحقیق در این موضوع پرداخته شود.

بررسی روشهای تربیت، مسئله ای نیست که به تازگی به آن پرداخته شده باشد؛ ولی به دلیل اهمیت هیچ گاه کهنه نشده و به طور مداوم مطالب جدیدی به آن افزوده شده است؛ از طرفی از آنجا که این گونه مباحث در غرب، رونق زیادی پیدا کرده و کتابهایی از سوی روانشناسان غربی ترجمه شده است که قسمتی با آموزه های دینی ما سازگار و قسمتی مخالف است، ضرورت دارد نظام تربیتی اسلام به صورت علمی و هدفمند ارائه شود و نکات تربیتی آن با موضوعات تربیتی غرب مقایسه شود.

از آنجا که حضرت علی (علیه السلام) بهترین الگوهای تربیتی را در نهج البلاغه ارائه داده است، می توان الگوی تربیتی اسلام را از این طریق بیان نمود و با احیای کلام امام (علیه السلام) در این موارد منبعی برای تربیت انسانها به جهان ارائه داد.

۱،۱،۳. سوالات تحقیق

۱- روشهای تربیتی استخراج شده بر اساس آموزه های امیرمؤمنان (علیه السلام) کدام

است؟

- ۲- روشهای تربیتی ژان ژاک روسو در کتاب امیل چگونه روشهایی است؟
- ۳- چه نسبت، تمایز و تشابهاتی میان روشهای تربیتی امیرمؤمنان (علیه السلام) با روشهای تربیتی روسو وجود دارد؟

۱,۱,۴. فرضیات تحقیق

- ۱- با توجه به حجم گسترده کلمات امیر المؤمنین (علیه السلام) در نهج البلاغه روشهای خاصی از قبیل مهر و محبت، تشویق، تنبیه، تذکر، موعظه و... دیده می شود که به وسیله آنها می توان انسانها را تحت تربیت صحیح قرار داده و باعث اصلاح روابط متقابل و رسیدن جامعه به آرامش شد.
- ۲- اکثر روشهای تربیتی روسو عالمانه و در تربیت قابل استفاده است، هرچند در بعضی موارد در تشخیص نیازهای حقیقی انسان به خطا رفته است. احساس ترحم، در ترازوی مقایسه قرار دادن خویشتن با دیگران و دیگر روشهای تربیتی روسو در امیل، می تواند باعث پذیرش تربیت از سوی اطرافیان شود.
- ۳- از آنجا که موضوع تربیت در هر دو مورد انسان است، شباهتهای زیادی بین این دو روش وجود دارد و با توجه به خطاپذیر و متفاوت بودن نظرات بشری، قطعاً تفاوت هایی نیز دیده می شود.

۱,۱,۵. پیشینه تحقیق

در آثار مختلف، مطالب فراوانی در مورد مقایسه روشهای تربیتی در قرآن و حدیث و مقایسه آنها با روانشناسی دیده می شود. آثار مختلفی در پایان نامه ها از جمله ادب در تعالیم

قرآن و سنت، نوشته محمد رضا نمودی، مروری بر نظام تربیت در داستان حضرت موسی (علیه السلام) بر اساس قرآن و روایات، اثر مصطفی مصباح، روشهای تعلیم و تربیت در قرآن کریم و سنت، نوشته ی مهدی برومند، بررسی راهبردهای اقناعی در خطابه‌های نهج البلاغه و مقایسه آن با علم روانشناسی نوشته فاطمه موسوی و همچنین کتاب هایی مانند بررسی شخصیت جوان از دیدگاه قرآن، حدیث و علم روانشناسی از ثریا سلیمانی فر، جوان در پرتو اهل بیت علیهم السلام از محمد علی خادمی، روانشناسی و تبلیغات از محمد کاویانی، نحوه رفتار والدین با فرزندان از یدالله جهانگرد، حدیث و روانشناسی از عثمان نجاتی، خانواده و تربیت کودک از علی قائمی، سه گفتار درباره راهنمایی و تربیت فرزندان از شکوه نوایی نژاد، آشنایی با اصول روانشناسی از طاهره شالچیان، همچنین کتاب های فراوانی در روشهای تربیتی از روانشناسان غربی و ایرانی مانند کلید پرورش مهارتهای اساسی زندگی در کودکان و نوجوانان از دروتی ریچ، چکیده ای از روانشناسی تربیتی کاربردی از غلامعلی افروز، کمال یافتگان عصر جدید از سید محمود انوشه و... می بینیم. در مورد تربیت در کلام حضرت علی (علیه السلام) نیز به طور مستقل، کتابهای ارزشمندی از قبیل سیری در تربیت اسلامی، مشرب مهر، مزرع مهر و مکتب مهر از مصطفی دلشاد تهرانی و پایان نامه هایی از جمله، روشهای تربیت اجتماعی از دیدگاه نهج البلاغه، اثر مهسا اسماعیلی فر، که در تیرماه ۱۳۹۰ نوشته شده است، دیده می شود. در مورد نظرات ژان ژاک روسو در تربیت نیز به طور مستقل، در کتاب سیر آراء تربیتی در غرب، از علیمحمد کاردان، و کتاب امیل از خود ژان ژاک روسو و..... مطالبی رؤیت می شود.

در مقایسه نظریه های تربیتی اسلام با دیدگاه تربیتی اندیشمندان غربی از جمله ژان ژاک روسو، پایان نامه هایی مانند مقایسه آراء تربیتی ژان ژاک روسو با اندیشه های تربیتی اسلام (اصول و روشها) نوشته حمید رضا علوی و بررسی اندیشه های تربیتی روسو در مقایسه با نظام تربیتی اسلام، نوشته غلامرضا تبریزی کاهو، در سال ۱۳۷۴، همچنین بررسی تطبیقی مختصری بین آراء تربیتی روسو و اسلام، در مقاله بررسی رابطه ساده و چندگانه عدالت